

Національна нарада з гендерного вимірювання «Можливості національної системи моніторингу прав жінок та гендерної рівності»¹

Попри значний та різноманітний понад 12-річний досвід національних гендерних вимірювань, наразі ще не створено національної системи показників, придатних для оцінки стану дотримання прав жінок та гендерної рівності в Україні.

Щоби з'ясувати стан справ у царині забезпечення національної гендерної політики валідними даними, Київський інститут гендерних досліджень в рамках свого проєкту «Жіноча правозахисна моніторингова ініціатива», впровадженого за підтримки Швейцарії, з 2019 року започаткував низку дослідницьких кроків щодо вивчення національних ініціатив та підходів до гендерного вимірювання, практикованих в Україні.

7 вересня 2021 року відбулася національна нарада, на якій головні національні гравці на полі гендерних вимірювань поділились досвідом та презентували свої результати: розроблену автоматизовану систему муніципальної статистики; вимірювання стану рівності жінок та чоловіків через їхній доступ до соціальних послуг у територіальних громадах; щойно створований онлайн-портал стратегічної інформації з гендерної рівності; й нарешті, інструмент і систему показників «CEDAW Watch Tool» як результат понад дворічної роботи організаторів наради з Київського інституту гендерних досліджень.

Захід відбувся за зацікавленої участі Урядової уповноваженої з питань гендерної політики та представників відповідальних за політику рівності органів — Міністерства соціальної політики України та Національної соціальної сервісної служби України.

Оприлюднюємо виступи учасників наради для ширшого загалу.

1 Публікацію підготовано Київським інститутом гендерних досліджень за підтримки уряду Канади в рамках проєкту «Жінки України: залучені, спроможні, незламні», що впроваджується організацією «Пакт Україна».

Інформація, подана у публікації, належить до сфери виключної відповідальності Київського інституту гендерних досліджень і не обов'язково відображає погляди уряду Канади та організації «Пакт».

Цитування: Національна нарада з гендерного вимірювання «Можливості національної системи моніторингу прав жінок та гендерної рівності» (2021). *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 150–171.

МАРФА СКОРИК (модераторка),

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник, директорка Київського інституту гендерних досліджень (03040, Київ, вул. Васильківська, 6, а/с 25)

MARFA SKORYK (moderator),

PhD in Philosophy, Senior Research Fellow, Director of Kyiv Institute of Gender Studies (P/O 25, 6, Vasylykivska St., Kyiv, 03040)

marfa.skoryk@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-4780-8261>

СВІТЛАНА БАБЕНКО (модераторка),

кандидат соціологічних наук, доцентка кафедри соціальних структур та соціальних відносин, гарант магістерської програми «Гендерні студії», факультет соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01601, Київ, вул. Володимирська, 64/13)

SVITLANA BABENKO (moderator),

PhD in Sociology, Associate Professor at the Department of Social Structures and Social Relations, Head of MA Program «Gender Studies», Faculty of Sociology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine (64/13, Volodymyrska St., Kyiv, 01601)

sbabenko@knu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4574-9459>

Науковий супровід процесів демократизації суспільства та досягнення Цілей сталого розвитку¹, зокрема гендерної рівності, є однею з ключових запорук ефективності реформ та політик, реалізовуваних у суспільстві. Це дозволяє відстежувати спроможність суспільства розвиватись у бажаному напрямку, визначати обґрунтовані кроки та етапи на цьому шляху, впроваджувати моніторинг за напрямками реалізації завдань, в тому числі гендерної політики. Методології та методи отримання соціальної та соціологічної інформації щільно пов'язані з доступністю даних та можливістю їх валідації. Принципове значення має рівень первинного збирання даних, а «золотим стандартом», з яким співвідносяться дані, вже більш як століття є перепис населення (якого не проводили в Україні з 2001 року). Від якості показників, за якими збираються первинні дані, залежить наскільки валідними будуть подальші дослідження та дані по країні в міжнародних порівняннях і наскільки точною та адресною може бути соціальна політика на національному та місцевому рівнях, розроблення програм національного та локального рівня в усіх галузях.

1 Цілі сталого розвитку (ЦСР) — цільові показники подальшого міжнародного розвитку, ухвалені світовими лідерами 2015 року на Саміті Організації Об'єднаних Націй.

Сучасні дискусії щодо питань гендерної політики в Україні часто схилиються до підміни понять та оперування стереотипними уявленнями, єдиним запобіжником щодо яких може бути ґрунтовна наукова база гендерного вимірювання. Вона спроможна забезпечити міждисциплінарне поле гендерних досліджень, правозахисту та політики валідними статистичними та дослідницькими даними, доступними для наукової спільноти, громадських організацій та державного управління. Розроблення національної системи гендерного вимірювання, яка спирається на узгоджені показники міжнародної та національної статистики, за якими збираються узгоджені бази даних місцевих та територіальних громад, є кроком до прозорості політики, спроможності досягати цілей та інструментом моніторингу її ефективності.

У цьому матеріалі подано основні ідеї та результати Національної наради з гендерного вимірювання, проведеної 7 вересня 2021 року, організованої за ініціативи Київського інституту гендерних досліджень за результатами проекту «Жіноча правозахисна моніторингова ініціатива» за підтримки посольства Швейцарії. Вона об'єднала близько ста учасниць та учасників, які представляють експертні й жіночі організації загальнонаціонального та регіонального рівнів. Метою наради та запропонованої публікації є висвітлення питань забезпечення моніторингу та реалізації гендерної політики статистичними та дослідницькими даними, презентація системи розроблених жіночою громадськістю та експертками показників, обговорення перспектив їх застосування для моніторингу прав жінок в Україні як надійної бази для розроблення більш ефективної загальнонаціональної та місцевої політики в царині гендерної рівності, а також контролю її впровадження.

КАТЕРИНА ЛЕВЧЕНКО,

доктор юридичних наук, професорка, урядова уповноважена з питань гендерної політики, Київ

Національна система моніторингу — запорука ефективності державної гендерної політики

Формування системи моніторингу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків допоможе нам відстежувати ефективність державної гендерної політики. Принцип реалізації цієї політики полягає як у здійсненні заходів, спрямованих на зменшення рівня дискримінації за ознакою статі, дотримання прав жінок в усіх царинах суспільного життя, так і в забезпеченні гендерного мейнстримінгу, гендерної інтеграції в усі сфери державної політики.

Цей принцип був сформульований у програмі діяльності уряду, яка була затверджена постановою Кабінету Міністрів України у минулому році¹ і знаходить відображення у низці нормативно-правових документів, ухвалених урядом, зокрема й у практичних кроках.

1 Програма діяльності Кабінету Міністрів України, затверджена Постановою Кабінету міністрів України від 12 червня 2020 р. № 471 (<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-t120620>).

Нормативно-правові документи, які стосуються забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, починають впроваджуватися, і це впровадження стосується різних царин суспільного життя: сектору безпеки та оборони; інформаційної сфери та комунікації, щодо якої затверджено Концепцію комунікації у сфері гендерної рівності¹; економічної сфери і трудових прав жінок і чоловіків, щодо якої вже розробляється проєкт Державної стратегії зменшення розриву в оплаті праці; маломобільних груп населення, щодо яких теж розробляється Національна стратегія зменшення бар'єрності та формування безбар'єрного середовища, котра включає гендерний компонент. Ці приклади можна продовжувати, і вони свідчать, що уряд України дійсно має бажання та політичну волю забезпечувати рівні права і можливості чоловіків та жінок у всіх царинах життя. Але окрім практичного впровадження ухвалених документів, важливо здійснювати оцінку ефективності державної політики, її моніторинг за показниками, які даватимуть можливість говорити про рух та про зміни.

Минулого року Державна служба статистики розробила проєкт урядового документа під назвою «Питання збору даних для моніторингу гендерної рівності». Уряд затвердив цей документ 2 грудня 2020 року². У нас з'явилися 226 індикаторів, за якими Державна служба статистики України (Держстат) збирає дезагреговані за ознакою статі дані задля отримання інформації щодо забезпечення прав жінок і гендерної рівності в цілому. Наскільки цих показників достатньо? Які є складності у збиранні цих показників?

Наразі підготовлено проєкт Державної стратегії забезпечення прав та можливостей жінок і чоловіків за участі Міністерства соціальної політики, громадськості та міжнародних організацій. Цей документ розміщено на сайті Міністерства соціальної політики, і відповідно до процедури Міністерство зараз збирає пропозиції до цього документа за формою, розміщеною на його сайті³. Очікуємо конкретних пропозицій щодо цього документа від представниць та представників експертних організацій та наукової спільноти. Для того, щоб ми також могли вимірювати ефекти від реалізації цієї державної стратегії, нам потрібні індикатори для вимірювання. Стратегія розрахована на 10 років, до 2030-го й узгоджена за показниками з Цілями сталого розвитку – Україна й Добровільним національним оглядом щодо Цілей сталого розвитку⁴. Разом із тим

1 Концепція комунікації у сфері гендерної рівності, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1128-р (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-%D1%80#Text>).

2 Перелік індикаторів, за якими здійснюється збирання даних для моніторингу гендерної рівності, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1517-р (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1517-2020-%D1%80#Text>).

3 Про затвердження Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. (Проєкт) (<https://www.msp.gov.ua/projects/709/>).

4 Добровільний національний огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні (<https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a0fc2a99-ada3-4a6d-b65b-cb542c3d5b77&title=DobrovolniiNatsionalniiOgliadSchodoTsileiStalogoRozvitkuVUkraini>).

що три роки будуть розроблятися державні програми/плани на виконання цієї Державної стратегії, які також обов'язково матимуть такі показники, як і показники для галузевих та обласних планів дій, для місцевих планів, які сьогодні розробляються на рівні окремих територіальних громад.

Сьогоднішня нарада є дуже важливим зрізом потреб користувачів у показниках для моніторингу. Як урядовій уповноваженій з питань гендерної політики, мені дуже потрібні такі показники і система таких показників, щоб ми могли розуміти стан справ, користуючись надійними та верифікованими даними.

ПРИСКА ДЕПНЕРІНГ,

заступниця директорки Швейцарського бюро співробітництва в Україні

Валідизований інструмент вимірювання прав жінок — крок на шляху до сталої демократичної системи державного управління

Побудувати сталу та інклюзивну демократичну систему управління — мета багатьох країн, і Швейцарія має позитивний досвід на цьому шляху та готова ділитися ним з Україною. Нам важливо було підтримати цей проект з питань практичного вимірювання прав жінок, поданий Київським інститутом гендерних досліджень, задля більш ефективної національної правозахисної практики й задля посилення доступу жінок до стратегічної інформації з гендерної рівності, зокрема на місцях. Нам імпонує підхід, визначений у проекті «Жіноча правозахисна моніторингова ініціатива», коли українські правозахисниці самі добирають і тестують необхідні їм показники щодо захисту/стану дотримання прав жінок у їхній країні та перевіряють це на практиці й коли їхня робота виконується за співпраці або зацікавленості уряду, відповідно до головного гасла в рамках Цілей сталого розвитку до 2030 року — «Не залишити нікого позаду». Така співпраця є ключем до сталих і демократичних змін.

Тема вимірювань досягнутої рівності є дуже важливою, і за останні роки Україна зробила певні важливі кроки на цьому шляху. Наприклад, схвалення урядом України 226 індикаторів для моніторингу гендерної рівності¹, про які говорила пані урядова уповноважена з питань гендерної політики Катерина Левченко; запроваджені місцевим самоуправлінням вимірювання досягнутої рівності на основі індикаторів Європейської хартії рівності жінок та чоловіків²; позитивний досвід Держстату з національної локалізації показників глобальних Цілей сталого розвитку³.

1 Перелік індикаторів, за якими здійснюється збирання даних для моніторингу гендерної рівності, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1517-р (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1517-2020-%D1%80#Text>).

2 Дорожня карта розробки плану дій після приєднання міста до Хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад (http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Dorozhnya_karta_2019.pdf).

3 Цілі сталого розвитку-Україна. Моніторинговий звіт (http://www.ukrstat.gov.ua/csr_present/ukr/st_rozv/publ/SDGs-MonitoringReport_v08_24.09.2019.pdf).

Поступово запит на цю тему зростає, важливо відзначити, що підтриманий Швейцарією малий проєкт «Жіноча правозахисна моніторингова ініціатива» стає цеглинкою у побудові базованої-на-доказах політики рівності та недискримінації в Україні, сприяючи якісному моніторингу на підставі надійних та установлених показників. Наступний, не менш важливий етап — це впровадження розробленого за проєктом інструменту.

Бажаємо виконавцеві цього проєкту та нашому партнерові, Київському інституту гендерних досліджень, успіху в досягненні поставлених цілей, державі Україна — скористатися цими розробками та покращити ситуацію із забезпеченням гендерної політики надійними інструментами вимірювання.

ВОЛОДИМИР ВОВК,

заступник директора Департаменту з питань захисту прав дітей та забезпечення стандартів рівності Національної соціальної сервісної служби України, Київ

Потреба в показниках гендерного вимірювання для реалізації програм із забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків

Зараз відбувається становлення територіальних органів Національної соціальної сервісної служби, одним з головних завдань якої є реалізація політики в царині забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Як говорили і пані Катерина Левченко, і наші міжнародні партнери, насамперед належить формувати політику рівності, але потім найголовнішим завданням є реалізація положень цих документів у практичній роботі та моніторинг їх виконання. І саме тут маємо великі перспективи нашої майбутньої співпраці.

Під час аналізу та узагальнення звітів центральних органів виконавчої влади про стан реалізації ключових державних соціальних програм та національних планів дій ми зіткнулись із проблемами невідповідності наданої інформації змісту й завданням цих документів. Звітування щодо завдань та заходів для місцевих органів виконавчої влади операційно не визначено. Крім того, відповідальні на місцевому рівні можуть неправильно визначати цільові категорії, на які спрямований той чи інший захід. Відповідно, саме від якісного моніторингу залежить визначення стану реалізації гендерної політики в різних сферах життєдіяльності суспільства.

Суттєвим чинником, який ми не можемо не враховувати починаючи з цього року, є стрімкий процес децентралізації влади. Якщо раніше головними нашими партнерами були районні державні адміністрації та міські виконавчі комітети органів місцевого самоврядування, то зараз, з початком процесу переходу влади до територіальних громад, саме на них покладається це завдання. Від того, наскільки чіткі маркери ми надамо фахівцям із гендерних питань у територіальних громадах, залежатиме якісна підготовка планів розвитку громад. А потім — і сутність звітування громад перед обласними адміністраціями, а далі й перед центральним органом виконавчої влади. Таким чином, ми вважаємо,

що сьогоднішня нарада є надважливим кроком для вироблення механізмів гендерного вимірювання.

СВІТЛАНА ЛІЩИНСЬКА,

координаторка Експертної ради з питань запобігання та протидії дискримінації за ознакою статі Міністерства соціальної політики України, Київ

Завдання Мінсоцполітики в царині гендерної рівності: впровадження моніторингу

Як спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади Міністерство соціальної політики не лише формує основні засади державної політики в царині гендерної рівності, а й забезпечує моніторинг виконання всіх прийнятих нормативно-правових актів у цій галузі. Це завдання є головним для відділу забезпечення моніторингу за дотриманням європейських стандартів рівності Мінсоцполітики, створеного нещодавно, три-чотири місяці тому. Ми саме напрацьовуємо свою систему моніторингу. Водночас ми впевнені, що ефективні показники, індикатори ми можемо виробити саме завдяки співпраці з українськими громадськими та з міжнародними організаціями. Дуже вдячна за надану можливість участі в нараді та хочу висловити впевненість, що ми зможемо гуртом розробити, а потім ще й заповнити цю систему моніторингу документів у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

АНАСТАСІЯ САЛЬНІКОВА,

докторка політичних наук, експертка проєкту «Жіноча правозахисна моніторингова ініціатива», Київський інститут гендерних досліджень

КАТЕРИНА КРАСНІКОВА,

аналітикиня комунікацій, Київський інститут гендерних досліджень

Міжнародний досвід вимірювання гендерної нерівності: гендерні індекси та системи показників

Представлений огляд міжнародного досвіду вимірювання прав жінок та гендерної рівності, з окремим фокусом на вимірювальних інструментах, котрі відстежують ситуацію по Україні, здійснено за проєктом Київського інституту гендерних досліджень упродовж 2019–2020 років.

Наш фокус на Україні в міжнародному контексті викликаний тим, що, попри понад 25-річний розвиток політики гендерної рівності, Україна все ще не має власної системи гендерних показників, що давали б змогу постійно й ефективно спостерігати за змінами у досягненні гендерної рівності в ключових секторах суспільного життя. Крім того, ми все ще не маємо узгодженого бачення з боку урядових розробників політики та експертної спільноти самих цих секторів — напрямів, галузей чи сфер — суспільного життя, які були б визнані як вагомі

для забезпечення рівності й відповідно мали б підлягати моніторингу. Також немає узгодженого підходу щодо процедур та можливої частотності національного гендерного моніторингу.

Ця ситуація зумовлює постійну увагу українських стейкхолдерів до міжнародних вимірювальних інструментів — гендерних індексів, баз та порталів даних і систем оцінювання гендерної рівності, котрі включають Україну. Це цілком обґрунтовано, бо такі дані є надійними методично, оприлюднюються регулярно, уряд України та інші національні актори надають вірогідні дані, а кожен з інструментів передбачає додаткову перевірку наданого на валідність. Тобто це дані, що заслуговують на довіру й тому часто цитуються та беруться до уваги з куди більшою довірою, ніж згенеровані в Україні.

Загалом для цього проекту ми проаналізували 25 гендерних індексів, які змогли віднайти; з них 22 глобальні та 3 регіональні; 13 із них вимірювали ситуацію в Україні. Також ми проаналізували структуру кожного з останніх — 5 комплексних та 8 галузевих — гендерних індексів з числа тих, що їх розраховують для України¹. Складові (субпоказники) цих індексів ми зіставляли за 14 сферами забезпечення прав жінок, які ми визначали відповідно до «жіночої» Конвенції, тобто Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок².

Глобальні комплексні індекси, які потрапили у наше дослідження і в яких міститься цінна інформація про ситуацію в Україні, — це 5 індексів, кожен з них описаний та проаналізований доволі детально³. Визначені ключові сфери забезпечення прав жінок в Україні ми відранжували відповідно до рівня їх охоплення представленими в індексах глобальними даними. Таким чином, ми змогли ідентифікувати сфери, відносно добре забезпечені глобальними гендерними даними: зайнятість; політичне та суспільне життя (9 індексів з 13, актуальних для України); освіта (8 індексів); зобов'язання з ліквідації дискримінації (7 індексів). Також визначено сфери, гендерна ситуація в яких через брак глобальних даних та міжнародних порівнянь може лишатися незрозумілою, а саме: тимчасові спеціальні заходи; участь на міжнародному рівні; шлюб та сімейне життя. Ці сфери охоплені лише 2 індексами з 13. Тематична сфера «Жінки й дівчата із сільської місцевості» найменше охоплена глобальними даними; ситуацію в ній ілюструє лише 1 індекс із 13.

Крім індексів, ми також склали перелік із дев'яти тематичних гендерних порталів даних, зокрема галузевих глобальних даних, включно з Україною, та описали їх. Це також вартісне джерело даних для національних гендерних вимірювань.

1 Краснікова, К.В., Скорик, М.М. (2021). Україна в міжнародних системах вимірювання гендерної нерівності. *Статистика України*, 2, 70.

2 Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text).

3 Краснікова, К.В., Скорик, М.М. (2021). Україна в міжнародних системах вимірювання гендерної нерівності. *Статистика України*, 2, 70.

Останніми ми розглянули та проаналізували, яким чином вимірюється ситуація, стан гендерної нерівності у різноманітних міжнародних системах показників, звернувшись до індикаторів, застосовуваних в рамках Цілей сталого розвитку, Пекінської декларації та Платформи дій і «жіночої» Конвенції ООН.

На відміну від індексів, про які йшлося вище, міжнародні системи показників відрізняються за форматом. Вони є зібранням або колекцією великої кількості багатьох важливих показників, якими можна оцінити ту чи іншу сферу. Їх можна використовувати, адаптовуючи під конкретну країну. До того ж, системи показників насправді є більш розгорнутими, тоді як індекси більше сфокусовані, бо намагаються звести всю ситуацію в якийсь єдиний індикатор. Тобто вони відрізняються за способом їх формування і відповідно мають власні плюси та мінуси у застосунку до національних гендерних вимірювань.

Детальніше ці системи показників розкриті у звіті, який ми зараз готуємо до друку як кінцевий результат нашого проєкту¹.

Загалом, метою аналізу світового досвіду було розглянути, як галузева та загальнонаціональна гендерна політика в Україні забезпечуються глобальними гендерними даними.

Нам хотілося подивитися, які є дані для порівняння України з іншими країнами світу, яке місце ми займаємо за галузевими індексами. Це дає можливість розширити рамки та побачити можливості галузевої гендерної політики; зафіксувати сфери, на які виділяють донорські кошти та які охоплено дослідженнями, відстежити наступні, перспективні напрямки, за якими виявлено прогалини та є потреба в дослідженнях. З виконаного аналізу ми побачили, які сфери дотримання прав жінок в Україні забезпечені глобальними гендерними даними добре, а які майже або зовсім не охоплені. Наприклад, напрямок рівності у суспільно-політичному житті лідирує. Його відображають 9 з 13 глобальних гендерних індексів, що розраховуються для України. Натомість такий напрямок, як «жінки й дівчата із сільських місцевостей», відбиває тільки 1 гендерний індекс із 13. Це напрямок, забезпечений даними найменше. Також обмаль глобальних даних за індексами, розраховуваними для України, за напрямками «спеціальні тимчасові заходи» та «участь [жінок] на міжнародному рівні». Ці сфери залежатимуть від національних статистичних даних, вони гостро потребуватимуть їх.

МАРФА СКОРИК,

кандидатка філософських наук, старша наукова співробітниця, Київський інститут гендерних досліджень

Досвід гендерного вимірювання в Україні: портретування, профілювання, мапування, колекції показників

Огляд міжнародних систем вимірювання був нашим стартом та наріжним каменем проєкту. Міжнародний досвід ми вивчили з огляду на те, як можна за-

¹ Сальникова, А., Скорик, М., Краснікова, К. (2020). *Світовий досвід вимірювання гендерну нерівність: інформаційно аналітичний огляд*. Київ: Київський інститут гендерних досліджень. (У друку).

безпечити національну та галузеву гендерну політику за нестачі національних статистичних та інших надійних даних.

Національні гендерні вимірювання були зосереджені на дещо іншому та переважно розв'язували проблему «національний рівень — місцевий рівень», шукаючи відповіді на питання, як забезпечити області та райони аналітично доступними гендерно чутливими даними та за якими саме показниками. Оскільки гендерно чутливі дані, які ми можемо зібрати для обрахунку національних гендерних показників, значно відрізняються щодо можливостей їх збирання від таких самих даних для області, району і тим паче для територіальної громади.

Це вкрай важливо в контексті проблеми, на яку вказав колега з Нацсоцслужби Володимир Вовк, а саме стрімкого процесу децентралізації влади, розпочатого переходу владних повноважень до тергромад, гендерну політику в яких так само доведеться розробляти, а потім проводити моніторинг її виконання та ефективності за якимись показниками.

Наразі ми уважно вивчили й описали всі наявні в Україні спроби моніторингу прав жінок та гендерної рівності починаючи з 2007 року. Розглянули їх плюси і мінуси, щоб вивчені уроки цього вимірювання врахувати у наступних кроках — у пропозиціях до створення чутливої до користувачьких запитів національної системи гендерних показників, чільної мети нашого проекту. Коротко назву наші основні результати.

По-перше, національні гендерні вимірювання ми розбили на дві умовні групи: урядові практики та ініціативи неурядових і міжнародних організацій.

Уряд ініціював: формування переліків роз'єднаних за статтю статистичних даних (з 2007 року і до сьогодні), гендерне портретування областей та, пізніше, міст (з 2009-го і до сьогодні); гендерне профілювання областей — дуже цікавий досвід, зініційований Кабінетом Міністрів України у 2018 році; нарешті, формування першої національної колекції гендерно відповідних даних — 226 показників для моніторингу гендерної рівності, затверджених КМУ 2020 року.

Неурядові спроби національних гендерних вимірювань є набагато ширшими. Їх переважно ініціювали донори, залучаючи до виконання таких спроб місцеві організації. До прикладу, суто місцевою була жіноча ініціатива 2009 року «Гендерна мапа України», наш перший національний досвід будувати власну національну систему показників, яку зініціював Жіночий консорціум України. Через гендерну мапу її творчині намагались оптимально поєднати загальнонаціональний і місцевий рівень та скласти цілісне уявлення про всю гендерну політику в Україні як про системну, а не як сукупність окремих довільних часточок.

З інших цікавих спроб національних гендерних вимірювань назвемо досвід побудови Українського барометра дискримінації¹. На відміну від усіх інших досвідів національного вимірювання, ця вартісна спроба ґрунтувалась на мандаті уповноваженого Верховної Ради з прав людини (омбудсперсон) щодо пору-

1 Був виконаний для Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради з прав людини за підтримки Програми розвитку ООН 2016 року.

шень прав людини, одиночних або з низькою частотністю проявів, які можуть вказувати на важливі зони, невидимі статистично, тоді як переважна кількість національних гендерних вимірювань були побудовані так, щоб вимірювати структурну (не)дискримінацію, яка була виведена статистично.

Також є досвід показників Шаблону гендерного портрета громади, розроблених досвідченими фахівцями проекту «U-LEAD з Європою» (2019), що оптимально добре локалізовані для місцевого рівня, а саме для територіальних громад. Хоча сам перелік показників все ж потребував би додаткової адаптації до умов України.

У цьому ж руслі працювали фахівці Асоціації міст України, пропонуючи упроваджувати в Україні індикатори до Європейської хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад — паневропейської добровільної ініціативи, адресованої місцевим та регіональним органам самоврядування Європи, до якої кілька років тому почали активно приєднуватися й українські міста та громади¹. Всі проаналізовані нами ініціативи відображено в спеціальному огляді, що вже перебуває у друку².

Наведемо тут його головні уроки.

Наймасовіша з національних практик національного гендерного вимірювання, гендерна портретизація областей очікувано виявилась найбільшою як на висновки, так і на уроки.

Урок перший — як формувати показники до гендерного портрета областей. Типово це обмежене число показників (30–35) за обмеженим числом умовних напрямків (4–5–6). Дані до портретів формуються переважно статистично. Це є і позитивом — показники стабільні та регулярно оновлювані, і негативом — неможливо вийти за межі генерованого Держстатом та отримати дані з гострих гендерних питань, які ним не охоплені.

Другий — хоча практика гендерної портретизації, з огляду на легкість та аналітичну доступність даних, з 2009 року є найпоширенішою в Україні, за весь цей час вона так і не стала моніторинговою. Тобто паспорти розробляли в одній і тій самій області чи місті або лише одного разу, або (рідше) і вдруге, але за вже зміненими показниками.

Третій — структура «гендерного портрета». Можемо проілюструвати її переліком показників «гендерного портрета» Чернігівської області, одного з перших і водночас одного з типових³. Якщо зіставимо її з бажаною структурою моніторингового звіту за зобов'язаннями України з прав жінок та гендерної рівності (наприклад, за CEDAW), побачимо, що портрет відбиває, умовно, лише 4 напрямки з 14-ти. Натомість, якщо ми хочемо робити цілісну націо-

1 Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад (<https://auc.org.ua/povupa/evropeyska-hartiya-rivnosti-zhinok-i-cholovikiv-u-zhytti-miscevyh-gromad>).

2 Скорик, М. (2020). Український досвід вимірювання гендерної нерівності: аналітичний огляд. Київ: Київський інститут гендерних досліджень. (У друку).

3 Гендерний портрет Чернігівської області (http://wu.cn.ua/files/pdf_public/28_gender_portret.pdf).

нальну політику гендерної рівності, нам доведеться охоплювати всі напрямки, а не тільки обрані, до того ж обрані з міркувань статистичної доступності цих галузевих даних. Це до питання про те, чому ми далі напручуємо власний інструментар.

Четвертий урок — позитивні тренди, які з'явилися внаслідок практик портретування і які прямо впливають на становлення національної системи гендерного моніторингу. Насправді, гендерне портретування визнано успішною і найпоширенішою практикою в умовах регіональної гендерної політики України. 2018 року Кабінет Міністрів України стандартизував їх, уклавши перелік з 33 показників для «Гендерних профілів 24 областей України та м. Києва»¹. Починаючи з цієї колекції даних, уряд включив у рекомендований перелік різні типи даних — і статистичні, і адміністративні, і дані щодо здійснення політики. Останні для нас особливо важливі, бо коли ми працюємо, робимо моніторинг та керуємося якимись моніторинговими документами, там обов'язково є запит на дані щодо ефективності здійснюваної політики. Наступний крок, також здійснений Кабінетом Міністрів України двома роками пізніше (2020), — розширення рекомендованої урядом колекції показників для гендерної рівності до 226 рекомендованих показників. Це розширення показників мало позитивні наслідки, адже структура вийшла за межі традиційних для гендерного портретування 5–6 основних напрямків. А отже, ці 226 показників — це крок до того, щоб галузева гендерна політика заіснувала у показниках. Щодо заповненості даними національна гендерна політика потроху розширюється.

Водночас заявленою метою цих індикаторів було впорядкування збирання даних, зіставних на міжнародному рівні². Ми з аналізу міжнародного досвіду переконалися, що інструменти, придатні для вимірювання в багатьох країнах, не дають можливості добре виміряти ситуацію у власній країні — вони для цього не призначені, у них бракує деталізації. Тобто на таких показниках місцеву політику не збудувати, навіть на рівні області, а про територіально дрібніший рівень годі й говорити.

Таким чином, система державного моніторингу гендерної рівності, яку ми розробляємо та приймаємо зараз у країні, гостро потребує повороту до обслуговування внутрішньо національних потреб розроблення політики рівності та недискримінації. І це потребує забезпеченості даними на всіх трьох рівнях: на місцевому, на галузевому та на загальнонаціональному. Нам потрібно вже вийти зі стану забезпечення даними тільки загальнонаціонального рівня, нам пора повернутися ближче до громад, ближче до реальних людей та їхніх потреб. Нам потрібно питання прав жінок прямо інтегрувати в ту політику, яка сьогодні є. А це все питання показників та коректного моніторингу.

1 Гендерні профілі 24 областей України та м. Києва (<https://www.minregion.gov.ua/about/politika-gendernoyi-rivnosti/tsikavo-ta-korisno-pro-gender/genderni-profilii-24-oblastej-ukrayiny-ta-m-kyyeva>).

2 Уряд схвалив індикатори для моніторингу гендерної рівності (<https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-indikatori-dlya-monitoringu-gendernoyi-rivnosti>).

ОЛЕКСАНДР ЛАШКО,

координатор проєктів Асоціації міст України

Автоматизована система муніципальної статистики: історія та виклики

Перейдімо до того, як це все насправді виглядає на місцях з точки зору регіональної статистики. Я представляю сьогодні Асоціацію міст України (АМУ), разом з пані Наталею Лазаренко. В Асоціації є досить потужний і вдалий досвід ведення і супроводження регіональної статистики. З 2009 року почався проєкт, а з 2011-го запущено автоматизовану систему муніципальної статистики, у якій накопичуються дані, які територіальні громади збирають, щоб відстежувати свій життєвий цикл і прогнозувати якимось чином діяльність громади. Зокрема, туди включено гендерні показники. Одразу скажу: їх небагато, і вони насправді відбивають більше, скажімо так, економічну частину життя громади.

Загалом, навіщо і для чого це робиться? Відповідно до законодавства, територіальні громади, як і центральні органи виконавчої влади, мають вести бази так званих відкритих даних громад, мають їх збирати, накопичувати й оприлюднювати. Враховуючи, що в АМУ входить вже близько тисячі громад, якби кожна громада створювала свій власний інструментарій, це, напевно, обернулося б проблемою. Тому АМУ долучилась до цього процесу і запропонувала єдине рішення, яке дозволяє громадам вести ці бази даних. Перелік відкритих даних відомий — це тільки зразок. Є постанова Кабміну № 835, де детально прописано, які саме дані, хто збирає і яким чином оприлюднює¹. Тож у нас це питання більш-менш унормовано.

Більше АМУ орієнтувалася на світовий досвід, про який сьогодні згадували. Але не загальний, а саме галузевий плюс регіональний — до рівня громад. До цього було розроблено Автоматизовану систему муніципальної статистики (АСМС), яка включає 14 розділів, близько 350 показників, дані за якими надають громади, самі вирішуючи, що з них слід надати. Не в усіх громадах є дані за всіма показниками. Це пов'язане і з технічною спроможністю, і з тим, що в Україні зараз, на жаль (про що вже говорили колеги), є проблема в тому, хто збирає дані, як і з якою регулярністю оприлюднює.

Дійсно, реформа децентралізації привела до того, що були певним чином порушені зв'язки між розпорядниками і споживачами даних. Держстат зараз звертається до національного рівня, а не до рівня громад. Тому я прогноую проблеми зі збиранням та обробкою цих даних, оскільки джерело даних вже зміщується до рівня громад. Вони є і розпорядниками даних, вони генерують ці дані, вони є тими, хто ці дані перевіряє. Сьогодні був черговий семінар, присвячений АСМС. У тому числі, обговорювали проблематику обробки і збирання даних. Ми зіткнулися з тим, що є розбіжність між даними, які надає Держстат,

¹ Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 835 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#Text>).

і тими, які надають старостати. Зійшлися на думці, що дані старостатів є більш релевантними. Ми дійдемо до того, що дані потрібно буде брати у громадах.

Як допомогти громадам ці дані збирати, на які дані їм варто звертати увагу, навіщо їм ці дані — це велика проблема, з цим треба працювати і треба це обговорювати, треба доносити до громад важливість, в тому числі, й гендерних даних. Є люди, які можуть і звикли працювати з великим обсягом даних та таблицями, але більшості наших користувачів зручніше працювати з візуалізаціями.

Яким чином збираються ці дані? Збираються вони у вигляді таблиць, куди ми можемо і повинні включати, в тому числі, й гендерні показники. Станом на тепер, у АСМС не так багато гендерних показників, бо багато громад не спроможні зараз зібрати ці гендерні показники й надати нам для подальшого аналізу.

Насправді, зараз із трьох класичних великих джерел даних, ми в АМУ головню використовуємо адміністративні. Це дані, отримані безпосередньо від громад. Наша мета — перейти до обміну даними у форматі сервер–сервер з великими розпорядниками даних, зокрема з центральним органом виконавчої влади. Ми сподіваємось, враховуючи темпи цифровізації та цифрової трансформації, ми рано чи пізно перейдемо до того, що головним джерелом даних у нас будуть державні статистичні спостереження. Безумовно, дуже цінними залишаються дані, отримані в результаті певних вибіркового обстежень, коли виявляється проблема і відповідно до цієї проблеми проводиться окреме вимірювання, окреме збирання показників.

АМУ готова виступити тим майданчиком, на базі якого ми зможемо обговорювати, які саме дані від громад потрібні й чому ці дані потрібні їм. У нас є надзвичайно великий досвід співпраці з громадами.

НАТАЛІЯ ЛАЗАРЕНКО,

менеджерка з міжнародної діяльності, координаторка питань гендерної рівності Асоціації міст України

Краща статистика для кращої звітності з місць

Дедалі частіше ми чуємо відгуки від громад, що останнім часом стає все складніше збирати розрізнені за статтю дані навіть для створення тих самих гендерних показників, гендерних профілів та паспортів та для використання у гендерно орієнтованому бюджетуванні. Зокрема, громади, які вже багато років користуються інструментом гендерного бюджетування і мають свої хороші практики й напрацювання, кажуть, що стає набагато складніше.

Запровадження таких інструментів, як гендерне бюджетування, має бути легким. Якщо цей інструмент буде легким, то громади будуть більше ним користуватися. Адже тільки ті чемпіони цієї сфери, які дуже вмотивовані та знають, навіщо їм це потрібно і яку користь вони вже від цього отримали, продовжують цю інформацію збирати. Зрозуміло, чим складніший процес, тим менше бажання працювати у цій царині.

Ми готові співпрацювати, ми готові обговорювати показники, які потрібно буде включити до нашої Автоматизованої системи муніципальної статистики.

Можливо, ми тоді вийдемо на якийсь більш-менш зручний перелік даних, які можуть точно зібрати громади, не докладаючи непомірних зусиль, і які вже будуть їм щось показувати.

ОЛЕНА СТРЕЛЬНИК,

доктор соціологічних наук, Бюро гендерних стратегій і бюджетування

Виклики збирання даних на рівні територіальних громад (з досвіду пілотування типового гендерного профіля)

Що таке гендерний профіль територіальної громади? В межах проекту Структури ООН Жінки-Україна «Просування гендерної рівності в рамках реформи децентралізації» (реалізується у 13 територіальних громадах Волинської, Чернівецької, Сумської та Херсонської областей), проміжні результати якого я анонсую, ми визначаємо гендерний профіль як інформаційно-аналітичний документ, який дає змогу визначити відмінності у становищі жінок, чоловіків та/або їхніх груп, а також їхні проблеми та потреби і який слід використовувати для розроблення прогностичних та програмних документів соціально-економічного розвитку територіальної громади. Документ включає дані, дезагреговані за статтю та іншими характеристиками, їх аналіз, а також пропозиції щодо гендерно чутливих заходів соціально-економічного та культурного розвитку громад, бюджетних програм та проектів місцевого економічного розвитку.

Приблизна структура гендерного профілю територіальної громади передбачає: вступ, де вказано призначення й мету цього документа; «паспорт» громади — базову характеристику її населення та її інфраструктури; відображення гендерних аспектів економічного розвитку громади; і ключовий, найбільший блок, де визначено гендерні розриви у наданні послуг в різноманітних секторах (освіта, культура, соціальні послуги, фізкультура та спорт та ін.). Крім того, профіль також містить два важливі окремі розділи: інституційне і ресурсне забезпечення реалізації цілей гендерної рівності та питання ухвалення рішень і функціонування громадського сектору.

Для підготовки профілю ми скористалися системою показників та системою даних для збирання, розробленими командою Структури ООН Жінки-Україна. Крім того, ми доповнили її переліком індикаторів, у розрізі яких здійснюється збирання даних для моніторингу гендерної рівності, що були затверджені новим розпорядженням Кабміну¹. Загалом, ми врахували всі попередні розробки, наскільки це було можливо. Дані для збирання громади відображають у форматі таблиць Excel.

Підготовка гендерного профілю громади передбачає не лише перелік візуалізованих даних, а й їх аналіз. Здійснювати опис частин гендерного профілю по секторах надання послуг ми пропонуємо таким чином. Аналіз наявних на-

1 Перелік індикаторів, у розрізі яких здійснюється збір даних для моніторингу гендерної рівності, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1517-р (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1517-2020-%D1%80#Text>).

ціональних та обласних стратегічних пріоритетів гендерної рівності в певній галузі. Далі ми пропонуємо короткий опис того, що є в громаді на момент складання гендерного профілю з цього питання: можливо, якісь дані вже наявні чи якісь напрямки у гендерно чутливих стратегіях у громадах уже затверджені.

Наступним кроком ми пропонуємо огляд ключових національних гендерних розривів у секторі на підставі аналізу доступних статистичних даних. Наприклад, в певному секторі гендерний розрив в оплаті праці на національному рівні сягає такого-то показника, і його основними причинами є такі: вертикальна сегрегація ринку праці, горизонтальна сегрегація тощо. Надалі ми опишемо гендерні розриви у кожному секторі за такою схемою: інфраструктура послуг, гендерні розриви серед надавачів послуг (до речі, це не так часто фігурує у розробках, які ми бачили), гендерні розриви серед отримувачів послуг і якісні дані, отримані через фокус-групи та інтерв'ю. Таким чином, особливості нашого підходу — це системність і зв'язок політики в тергромаді з національними політиками.

В кожному секторі ми пропонуємо почати з того, які пріоритети національного рівня в ньому є. Друге — це комбінація кількісних і якісних даних. Третє — по можливості чітка фіксація джерел даних. Четверте — опис і аналіз даних. Ми рекомендуємо розмежувати обов'язкові та рекомендовані показники. Має бути якийсь мінімальний набір дезагрегованих хоча б за статтю і за віком, показників, бо ми розуміємо, що громади різні за своєю спроможністю.

Наостанок я б хотіла згадати про проблеми на додаток до вже окресленого колегами.

По-перше, низька спроможність громад, брак людських і часових ресурсів, технічних компетенцій, навіть навичок роботи з таблицями у форматі Excel. По-друге, потреба в чітких інструкціях з обрахунку показників. По-третє, громади часто не дуже розуміють призначення збирання даних. Так, одна громада якось подала показник про 100% охоплення дітей садочками. Натомість облстат показує, що такого немає. Четверте — це те, що через створення старостатів багато з наших громад змінили свої кордони. І п'яте (тут я дуже підтримую колег) — має бути дуже реалістичний підхід до переліку показників і дезагрегацій, що враховує спроможність громад до самостійного збирання даних.

МАРФА СКОРИК,

кандидатка філософських наук, старша наукова співробітниця, Київський інститут гендерних досліджень

«CEDAW Watch Tool»: інструмент та система показників для громадського моніторингу дотримання прав жінок та гендерної рівності

Готуючи наш моніторинговий інструмент, який ми назвали «CEDAW Watch Tool», ми виконували одразу кілька технічних завдань, важливих для становлення національних гендерних вимірювань. Для початку, нам було дуже важливо розділити гендерні показники і просто розділені за статтю дані. Дуже часто

ми маємо ситуації, коли дані розділені за статтю, але що власне гендерного є в них для нашої політики, не до кінця зрозуміло.

Також для нас було дуже важливо правильно вибрати методологічну рамку для нашого майбутнього моніторингу, в яку можна було б укласти саме систему взаємопов'язаних гендерних показників, а не просто колекцію довільно набраних роз'єднаних за статтю даних.

Зараз в Україні є багато пропозицій щодо можливих форматів, у яких може відбуватися гендерний моніторинг. Зазвичай для оцінювання або моніторингу гендерної рівності в Україні орієнтуються на Цілі сталого розвитку, Європейську хартію рівності чоловіків і жінок, Конвенцію з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), Пекінську декларацію та Платформу дій тощо. Мінуси цих систем — те, що вони пов'язані переважно із зовнішнім звітуванням і що для показників жодної з них (крім Цілей сталого розвитку-Україна) не було зроблено національної локалізації.

Вибираючи методологічну рамку для нашого інструмента, ми врахували, що (як ми з'ясували під час нашої підготовки «тіньового» звіту від жіночої громадськості про виконання Україною Пекінської декларації та Платформи дій¹) наші три основні розвиткові та правозахисні документи, чинні для України — Цілі сталого розвитку, Пекінська декларація і Платформа дій та Конвенція з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, — як системи показників є взаємоузгодженими, й ця методична робота була виконана до нас.

У результаті ми зупинилися на Конвенції з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок як на рамці для моніторингу. «Жіноча» Конвенція ООН відрізняється тим, що раз у чотири роки держава Україна, її уряд, національні правозахисні установи та зацікавлена громадськість звітують за всіма релевантними статтями цієї Конвенції, що обстоюють права жінок та рівність їх з чоловіками у ключових царинах життєдіяльності: освіті, охороні здоров'я, сферах зайнятості, послуг соціального забезпечення, рівної громадянської правоздатності й політичної участі тощо. Тобто це широка моніторингова рамка, яка вже регулярно застосовується в Україні.

Аналіз щодо вибору можливих показників став дуже тривалою та цілком самостійною роботою в рамках нашого проекту. Ми перебрали й проаналізували надзвичайно велику кількість гендерних показників та їх систем, в тому числі й географічно і тематично дуже локальних (наприклад: «Гендерна статистика для країн Африки») та/або вузько сфокусованих за напрямками (наприклад: Плани дій за Резолюцією РБ ООН № 1325 щодо військових конфліктів у Руанді).

У результаті ми вибудували свій інструмент «CEDAW Watch Tool», зупинившись на показниках, розроблених Європейським інститутом з гендерної рівності для регіональної адаптації Пекінської декларації та Платформи дій, та взяли їх за основу². Їх ми, своєю чергою, адаптували для умов України,

1 Ненька, А.О. та ін. (2019). *Пекін + 25: Паралельний звіт. Україна 2014–2019* / За ред. М. Кичоровської-Кебало, М.М. Скорик, О.Б. Давліканової. Київ: Вістка.

2 Beijing Platform for Action (<https://eige.europa.eu/beijing-platform-for-action>).

узгоджуючи зі статтями CEDAW як нашою загальною моніторинговою рамкою та спираючись на наш понад 20-річний моніторинговий та правозахисний досвід.

Наостанок, я б хотіла скористатись нагодою та згадати про окремі проблеми, суттєві для становлення національного гендерного моніторингу загалом. Як ми знаємо, Україна зараз дуже активно розвиває свою гендерну політику — і регіональну, і галузеву, і загальнонаціональну. Відповідно, дуже зросли й завдання з її моніторингу, на реалізацію яких з'являється багато різних ініціатив. На що варто звернути увагу:

1. Ці різні й різнорівневі моніторингові системи з питань гендерної рівності, запроваджені водночас, дуже бажано взаємоузгодити. Ми розуміємо, що уряд буде їх узгоджувати, й бачимо, що він уже це робить. Важливо довести цю роботу до кінця.
2. Крім того, важливо не намагатися вводити нові показники з нуля та не гнатися за кількістю їх. Доцільніше спиратися на вже наявні досвіди моніторингу та стабільні органи/системи організацій/мереж, спроможні здійснювати гендерний моніторинг або такі, що його фактично здійснюють.
3. І останнє — можливо, нам слід готуватися скомпенсовувати брак статистичних даних в царині гендерних відносин іншими даними, наприклад дослідницькими, та резервувати ресурси на це.

На нашу думку, це будуть три виклики для системи національного гендерного моніторингу. Регулярність, взаємодія органів і ресурсів, доступність самих показників, їх застосовуваність. Адже навіть найкраща система показників, яку ми розробимо і оприлюднимо, сама по собі не стане моніторингом. Важливі застосовуваність і, звичайно, актуальність показників — вони мають описувати ситуацію в Україні. Ці питання для нас ключові.

КАТЕРИНА КРАСНІКОВА,

аналітикиня комунікацій, Київський інститут гендерних досліджень

Моніторингові карти «CEDAW Watch Tool» для кращого забезпечення галузевого моніторингу рівності

Для нашого моніторингового інструмента «CEDAW Watch Tool» ми проаналізували понад 400 глобальних, регіональних та секторальних систем показників та індексів з гендерної рівності та прав жінок. Також ми виконали огляд кращих світових та місцевих практик, запропонували рамкову структуру для незалежного моніторингу «CEDAW Watch Tool». Розроблений інструмент та система показників відповідають умовам України та є застосовними на національному, галузевому та, в перспективі, на місцевому рівні.

Базовий пакет зі 120 показників у перебігу роботи був адаптований та переглянутий, і наразі ми маємо 163 показники, що відображають 14 ключових сфер забезпечення прав жінок.

Наш інструмент ми назвали «Моніторингові карти», їх ми готували окремо для кожної з цих 14 сфер. Кожна з карт складається з переліку базових обов'язкових показників; додаткових субпоказників та додаткових інструментів, що дають змогу виконати поглиблений галузевий аналіз у разі, якщо він потрібен. Тож «Моніторингові карти» — це певний путівник, вказівник, який кожна(-ен) може взяти та пройти відповідні кроки для відстеження ситуації у певному секторі. Звідси й назва.

Отже, відібрані рекомендовані показники у моніторингових картах, розділені погалузево, мають дезагрегації, а також відомості щодо аналітичної доступності кожного показника. Тобто показники можуть бути недоступними; такими, що потребуватимуть обрахувань (є аналітично доступними). Формат показників теж різниться — він може бути текстовий або числовий. Додатково ми включали дані про розробника та власника (холдера) даних.

Загалом «CEDAW Watch Tool» та моніторингові карти, розроблені до нього, — інструмент простий, але дуже цікавий і потужний у використанні. Ми плануємо, що він буде доповнюватись і надалі, коригуватиметься за результатами застосування, тобто стане «живим» інструментом.

ІННА ШВАБ,

радниця з питань моніторингу та оцінки, проєкт «Жінки України: залучені, спроможні, незламні», Пакт Україна

Як візуалізувати та як зберігати гендерні дані для кращого моніторингу забезпечення рівності жінок та чоловіків? Онлайн-портал стратегічної інформації з питань гендерної рівності

Я представлю наш колективний досвід роботи, зокрема з Київським інститутом гендерних досліджень та з іншими колегами, залученими до розроблення Онлайн-портала стратегічної інформації з питань гендерної рівності.

Онлайн-портал створюється в рамках проєкту «Жінки України: залучені, спроможні, незламні», який впроваджується організацією «Пакт» за підтримки уряду Канади з метою вільного доступу до стратегічних даних, які могли б бути використані для ухвалення рішень на національному й регіональному рівнях в Україні.

Ми ставили за мету поширити та вкорінити культуру прийняття рішень, що ґрунтуються на даних. Для цього слід покращити доступність національних даних з питань гендерної рівності, зокрема, подати базовий пакет національних даних в одному місці та з вільним доступом, оформити їх у «дружньому» для користувача та зрозумілому для інтерпретації форматі. Дослідження організаційної спроможності жіночих НУО, яке Пакт провів у 2019 році, показало, що організації потребують розвитку навичок у роботі з даними. А досвід адвокаційної роботи Пакту як в Україні, так і в інших країнах довів, що труднощі в застосуванні даних для підготовки та ухвалення рішень часто зумовлені складністю інтерпретації даних, зокрема через незрозумілий формат. Тому онлайн-портал стратегічної інформації у сфері гендерної рівності, який ми розробляємо, міс-

титиме дані, представлені в динаміці, з різною дезагрегацією за відповідними ознаками та із застосуванням найбільш вдалих рішень щодо їх візуалізації. На нашу думку, готові рішення щодо візуалізації даних посилять потенціал жіночих НУО в проведенні адвокаційних кампаній та підготовці важливих рішень та будуть корисні урядовим розробникам політики гендерної рівності та недискримінації.

Ідея створення онлайн-портала реалізується, починаючи із середини 2020 року. Для цього в рамках моніторингової тематичної підгрупи Національної платформи «Рівні права та можливості» при урядовій уповноваженій з питань гендерної політики була створена робоча група з розроблення онлайн-портала стратегічної інформації. До складу групи увійшли експертки у сфері гендерної рівності, представниці та представники неурядових організацій, дослідницьких інституцій, а також апарату урядової уповноваженої з питань гендерної політики та Державної служби статистики України. Групою було ухвалено рамку для збирання показників для візуалізації та їх перелік.

Структура онлайн-портала базується на рамці «жіночої» Конвенції ООН (CEDAW¹), інтегруючи показники, розроблені в рамках Пекінської платформи дій і Цілей сталого розвитку. Наразі портал налічує 14 розділів, що відповідають релевантним для України статтям «жіночої» Конвенції. Дані доступні по 74 показниках. Всього до візуалізації заплановано 124 показники. Для формування переліку візуалізованих на порталі показників та даних до них було застосовано розробки Київського інституту гендерних досліджень в рамках проекту «Жіноча правозахисна моніторингова ініціатива», впроваджуваного за підтримки посольства Швейцарії. До кожного показника створюється паспорт із детальним описом методології його збирання. Паспорт показників також буде доступний на порталі.

Презентацію й запуск онлайн-портала стратегічної інформації у сфері гендерної рівності заплановано на лютий–березень 2022 року.

Проект «Жінки України: залучені, спроможні, незламні» працюватиме до 2024 року. Важливим завданням є передача адміністрування онлайн-портала національній організації, яка продовжить наповнення порталу після завершення проекту. Тому амбітним завданням є розроблення стратегії сталої роботи портала. Разом із групою з розроблення онлайн-портала стратегічної інформації будуть напрацьовуватись ідеї щодо передання відповідальності в подальшому за забезпечення ефективної та сталої роботи онлайн-портала.

Післямова

З проведеного обговорення ми можемо виокремити й узагальнити кілька ключових дороговказів для створення системи моніторингу національної гендерної політики.

Перше. В Україні нині розроблені та продовжують розроблятися різні переліки та системи гендерно чутливих показників. Вони різнорівневі; розробляють-

1 Див.: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/cedaw/pages/cedawindex.aspx>

ся для рівня територіальних громад; для областей; для міст; для національного рівня. Вони мають різне призначення — застосовно до місцевої, міжнародної політики, а також забезпечення міжнародних порівнянь. Їх власники також різні — від Всеукраїнської асоціації органів місцевого самоврядування до Кабінету Міністрів України. Є також розбіжності щодо мандату та відповідальності органів виконавчої влади: наприклад, холдером системи гендерно чутливих показників може виявитися Мінрегіон, тоді як пріоритетну відповідальність за моніторинг прав жінок та гендерної рівності нестиме Мінсоцполітики. Тож принципово важливо, щоб різні моніторингові системи, запроваджувані нині, були узгоджені та системно працювали на ефективність впровадження національної політики гендерної рівності, рівних прав та можливостей жінок та чоловіків.

Друге. Важливо, щоб перелік запроваджуваних гендерно чутливих показників був повним та комплексним; не являв собою просто колекції довільних індикаторів, дібраних за необґрунтованими чи непродуманими критеріями. Також важливо, щоб вони уклалися в систему: зокрема, необхідно передбачити дезагрегації за рівнями «національна–регіональна–місцева політика» та за напрямками реалізації гендерної політики, а не лише за однією ознакою статі. Інакше ми ризикуємо звести гендерно чутливий показник до рівня просто роз'єднаних за статтю даних, чого вкрай недостатньо як для розроблення ефективної політики рівності, так і для вимірювання та моніторингу ефектів від її реалізації. Лише за дотримання цих умов уможливиться справді ефективна й цілісна політика рівності, яка «не залишить нікого позаду».

Третє — це надзвичайно гостра проблема перепису населення, досі так і не проведеного в Україні. Від нього залежить надійність, а також і сама можливість деяких із вкрай необхідних нам статистичних даних. Не можемо не підтримати позицію наукової спільноти соціологів та демографів у їхніх намірах переконати відповідальних за ухвалення цього рішення у необхідності перепису населення. Зважаючи на обговорені проблеми впровадження гендерного моніторингу та нагальної потреби в надійних гендерно чутливих статистичних даних, особливо галузевих, підтримуємо думку академіка Елли Лібанової. «Це ненормально, — пише вона, — коли одна з найбільших країн Європи не знає, скільки в ній живе населення». Необхідність проведення переписів населення з періодичністю раз на 10 років ООН обстоює не випадково: інформації з поточного обліку вистачає приблизно на 10 років¹. В Україні останній перепис був 20 років тому, а це значить, що помилки нагромаджуватимуться неминуче.

За цих умов неможливо коректно екстраполювати необхідні нам гендерно чутливі статистичні дані. Так само й вибірково обстеження можна провести грамотно лише у разі, коли є інформація про генеральну сукупність. Ця заувага стосується і національних соціологічних опитувань, репрезентативність яких розраховують, спираючись на дані попереднього перепису.

¹ Лібанова, Е.М. (2020). Неможливо керувати країною, якщо ти не знаєш, хто в ній живе. *Дзеркало тижня*, 1280 (1–7 лютого).

А отже, цю кричущу проблему необхідно й бажано розв'язувати, і якнайшвидше.

Четверте. Представлені у цьому матеріалі кращі практики моніторингів реалізації гендерної політики, такі як моніторинг за «жіночою» Конвенцією, Автоматизована система муніципальної статистики, гендерне портретування областей та міст тощо, заслуговують на увагу наукової спільноти для їх валідації, удосконалення, наукової експертизи у цих та подібних розробках. Важливо започаткувати діалог між розробниками рішень в царині гендерної політики, адвокаційними групами та ініціативами, донорами, з одного боку, та науковою експертною спільнотою, спроможною забезпечувати об'єктивну оцінку та ефективні рішення, належно адаптовані до українського соціального контексту, з іншого боку.

Отримано 14.10.2021